

סביון ההרים פורח בחרמון הגבוה (יולי 2023)

אבי שמידע

תמונת השער: **סביון ההרים** בחרמון 2050 מ', עמק בולען, צילם עוז גולן ©

תקציר: סביון ההרים *Senecio doriiformis* הוא שיח ר"ש המשתייך למשפחת המורכבים אשר גדל במרומי החרמון. לצמח עלים פשוטים ותפרחת צהובה בולטת שהיא קרקפת, והוא קרובו של **סביון אביבי** הנפוץ בארץ. בסוג סביון מעל 1500 מינים שתפוצתם משתרעת על פני כל יבשות כדור-הארץ, כנראה בזכות אמצעי ההפצה המצויינים שלו - הזרעון הקל בעל ציצית מפותחת. כהתאמה לזרעון זעיר והפצה טובה - רוב מיני הסביון גדלים בבתי-גידול מופרעים.

=====

התרגלנו לראות בחרמון הגבוה צמחים נמוכים, שרועים, שעליהם קטנים ושעירים. והנה לפנינו צמח רב-שנתי עשבוני זקוף, שעליו גדולים וקרחים וכולו אומר הדר ותפארת. אל העולים ברכבל משקיף **סביון ההרים** *Senecio doriiformis* DC. הוא משתייך למשפחת המורכבים וגדל גם בדולינת האשחר שליד התחנה העליונה של הרכבל. פרט לקרקעית דולינה זו הוא גדל גם בקרקעיתן של דולינות אחרות, ברום גבוה יותר עד סמוך לפסגה.



סבין ההרים: מימין, לאחר תרדמת הצמח הוא מתעורר מניצנים בבסיס הגבעול ומפתח גבעולים רבים ארוכים. משמאל: בראש הענפים בולטות תפרחות פרחים צהובים. צילמה ערנה אלוני ©

סבין ההרים (= סבין החרמון לפנינו) גדל כגוש צפוף וגבוה, ותפרחותיו הגדולות והצהובות מושכות את העין. צורת הצמיחה והפריחה הנהדרת מזכירים את פרחי האלפים הנפלאים הגדלים במרומי רכסי אירופה. אכן, לא רק הסבין, צמחים נוספים בבית גידולו בקרקעית הדולינה, מזכירים את צמחי ההרים באזור הממוזג, והאופי הכללי של בית-גידול זה דומה לאחו אלפיני.

סבין ההרים הוא צמח רב-שנתי עשבוני, כלומר כל שנה מתחדשים כל חלקיו שמעל הקרקע. את החורף הצמח עובר רק עם שורש והחלק התת-קרקעי של הגבעול. בתקופת הצמיחה עולים גבעולים זקופים רבים מניצנים שבגבעול התת-קרקעי, ואין ל**סבין** גזע מרכזי. פרט לריבוי באמצעות זרעים מתרבה הסבין גם באמצעות קנה-השורש המתפשט שלו. ע"כ נמצא אותו תמיד גדל בגושים צפופים. גבעוליו המרובים גבוהים ועליהם גדולים. עדות לתנאי הגידול הטובים בקרקעית הדולינה: הקרקע עמוקה, המים מצויים, כי לכאן מתנקז חלק ממי-הפשרת-השלגים הנשמרים באדמה הטובה. גם הרוחות העזות הנושבות ברום אינן כה חזקות בעמקים אלה, אשר מוגנים ע"י מדרונות תלולים.





סביון ההרים: מימין שיח הצמח בפריחה מלאה. במרכז: כפתורי תפרחות בטרם הבשלת הפרחים. משמאל פריחה בשיאה בה בולטים פרחים לשוניים בהיקף ופרחים צינוריים במרכז. צילמה ערגה אלוני ©

הייתכן שצמח מפואר זה הוא קרובו של **הסביון האביבי** המוכר לנו, שנפוץ בכל הארץ? **הסביון** הנפוץ הוא צמח חד-שנתי וצנוע, וכאן לפנינו צמח רב-שנתי תמיר והדור. התשובה לשאלה מביכה זאת צופנת בתוכה עקרונות חשובים לגבי תפוצת צמחים ולגבי האבולוציה שלהם. באזור הים-תיכוני אופינים צמחים חד-שנתיים המותאמים לאקלים הדו-עונתי של האזור: עונה לחה ולא קרה ביותר טובה ביותר לצמיחה. ועונה צחיחה וחמה קשה לחיי הצמחים אותה עוברים הצמחים בצורה מוגנת ביותר- בצורת זרע. אין עוד אזור בעולם שחלקם של המינים החד-שנתיים מתוך כלל מיניו הוא כה גדול. מינים חד-שנתיים אלה התפתחו כהתאמה לתנאים הים-תיכוניים, ממינים רב-שנתיים צפוניים האופינים לאזורים קרים יותר. על כן לעיתים קרובות מאוד כשאנו עוברים לצפון הארץ, או בעלותנו לחגורת-הרום, מתחלפים מינים חד-שנתיים בקרוביהם הרב-שנתיים הנחשבים עדיין כבני אותו סוג. **סביון אביבי**, למשל, נפוץ בחרמון עד רום 1400 מטר ומרום של 1900 מטר ומעלה מחליף אותו **סביון ההרים**. בארץ נפוצים מאוד מיני ברומית, ויש בה 12 מינים חד-שנתיים, ואילו במרומי החרמון גדל רק מין אחד של ברומית, **ברומית לבדנית**, שהיא רב-שנתית. כל המינים החד-שנתיים של **הקחון** נעלמים עם העלייה לגובה בחרמון. את מקומם תופס

קחוון בלנש, שהוא מין רב-שנתי. סיפור דומה קיים ב**ברוניקה**, **אבובית**, **אליסון**, **נורית**, **כרבולת**, **לוטוס** ולמינים נוספים.

כדי להבין את מהלך האבולוציה, את הקשרים ואת כיווני ההתפתחות בתוך קבוצות הצמחים, אנו נעזרים בסימנים שאינם משתנים הרבה בהשפעת תנאים חיצוניים, בעיקר באברי הצמח שאינם קשורים בצמיחתו אלא בהתרבותו. הכוונה לפרח ולפרי. למרות ההבדלים הרבים בין **סביון ההרים** לבין **סביון אביבי**, יש ביניהם דמיון בצורה, בגודל ובבית-הגידול. פרחיהם ופירותיהם דומים להפליא: לשניהם קרקפת צהובת-פרחים שפרחי ההיקף לשוניים ופרחי המרכז צינוריים, עלי המעטפת ערוכים בדור אחד דמוי צינור צר, והם מלווים בבסיסם בקשקשים ירוקים. הזרעונים קטנים, חסרי מקור, נושאים בראשם ציצית עשויה שערות לבנות בלתי-מסתעפות.

סביון ההרים נפוץ בהר הלבנון, במזרח הטאורוס, בהרי כורדיסטן ובצפון הזגרוס. דגם תפוצה זה, ברכסים המקיפים את הסהר הפורה, אופייני למינים הרריים רבים, שקרוביהם מכסים בתפוצתם את הקימוט האלפיני כולו, מהאלפים ועד להימלאיה. בתורכיה גדל **סביון החרמון** באזורים אלפינים לאורך פלגי מים. בשטח החרמון שבתחומנו גדל ה**סביון** בדולינה אחת בלבד, והוא נעדר מעשרות הדולינות הדומות לה. דגם פיזור אקראי זה אופייני לשולי איזור התפוצה של מין, שהרי בחרמון מגיע מין זה לגבול הדרומי של תפוצתו, כמוהו כמינים הרריים רבים אחרים.